

TÜRKİYE, PAKİSTAN VE İRAN KÖY-KIR TOPLUMLARININ KARŞILAŞTIRMALI ETNOLOJİK İNCELENMESİ¹

Prof. Dr. Nermin ERDENTUĞ

Etnoloji Kürsü Profesörü

İran, Pakistan ve Türkiye'nin geleneksel köy - kır toplumları arasında bazı toplumsal özellikler, evlenme gelenekleri ve seremonileri bakımından benzerlikler:

- 1 - Bu üç memleketin köy - kır toplumları arasında, aile tipleri (Geniş aile, varyantları ve değişme özellikleri) bakımından benzerlikler vardır.
- 2 - Aynı memleketin söz konusu toplumlarında akraba grupları (Sülâle-lineage) arasında, hediye vermek geleneğinin vazifeleri bakımından dikkate değer benzerlik görülür.
- 3 - Akraba grupların doğum, sünnet, evlenme ve ölüm gibi aile hadiselerine iştirak zorunluğu ve bu zorunluğun ailelerin ve akraba grupların münasebetlerini ve dayanışmalarını takviye etmesi, bu üç memleketin köy - kır toplumlarında görülen ortak özelliklerden biridir.
- 4 - Gerçekten, Pakistan'da, Türk köy toplumlarında olduğu gibi, akrabalığa çok önem verilmekte ve toplum hayatı akrabalık münasebetleri içinde düzenlenmektedir.
- 5 - İran ve Türkiye'de köylüler kendi köyleri içinden evlenmeye çok düşkünlüdürler. Pakistanda ise köylüler "Kast içinde" evlenirler (endogamy)
- 6 - Bu memleketin sözü edilen toplumlarında, oğlan çocukları özellikle çok arzu edilirler. (Yalnız Pakistan'da - Pencab

¹ Bu konu Cento devletleri arasında kültür münasebetlerini tanzim eden örgüt (RGD)'ün 1966 Kasımında tertib etmiş olduğu "Ortak kültür mirası" adlı seminerde Prof. Dr. Nermin Erdentug'un "Orta doğu ile ilgili Etnolojik çalışmaları"ndan bir kısım olarak tebliğ edilmiştir.

kız çocukları da erkek çocukları kadar sevilirler ve önemlidirler.)

- 7 - İran ve Türkiyede aynı toplumlarda baba tarafı ana tarafına nisbetle çok daha sevilir ve sayılır. Yalnız Pakistan köy toplumlarında (Pencab) ana ve baba tarafı aynı derecede sevilir ve sayılırlar.
- 8 - Bu memleketlerde (İran ve Türkiye) Patrilineal aile sistemi özellikleri açıkça görülmektedir. Buna karşılık Pakistan'da matrilineal sistem kalıntılarını işaret eden oldukça çok sayıda özellikler mevcuttur.
- 9 - Türkiye'de "Çokeş evlilik" (Polygamy) hemen hemen kaybolmaktadır. Çünkü kanun bunu yasak etmiştir. Bununla beraber Türkiye köy toplumlarında bazan, fakat özellikle İran şehir ve köy toplumlarında halâ çocuksuz evlilik, ikinci kadınla evlenme için bir sebep teşkil etmektedir.
- 10 - Türk köylerinin çoğunda "kızkardeş değiş tokuşu" denilen bir tip evlilik görülür. Bu hal Pakistan'da¹ da mevcuttur. Ancak bu tip evlilik Pakistanda en az istenilen bir evlenme tipidir; çünkü ailenin düğün masrafını karşılayacak derecede parası olmadığı zaman baş vurulacak bir yoldur. (Pakistan'da böyle değişmelerde bir kız evlât veya kız yeğen de yer alır: burada kız kardeş değiş tokuşuna "vati sata" denir.²)
- 11 - Yine bu üç memleket köy - kır toplumlarında yeğen evlenmeleri (çapraz yeğenler veya paralel yeğenler arasında)³ kur'anın emri ve geleneksel evlilik örneklerinden biri olarak görülür.
- 12 - "Erken yaşta evlenmeler"⁴ halâ Türkiye, İran ve Pakistan köylerinde uygulanmaktadır.
- 13 - Yengenin kayın biraderle evlenmesi (levirate) hali de Pakistan ve Türkiye'de baş vurulan geleneksel evlilik tiplerinden biridir.

1 "Sister's exchange."

2 Zekiye, Eglar, A Punjabi village in Pakistan, 1960

3 Çapraz yeğenler, hala ve dayı çocuklarıdır. Paralel yeğenler ise, iki kız kardeşin veya iki erkek kardeşin çocuklarıdır.

4 (10 - 12 yaşta..)

Bu üç memleket köy - kır toplumları arasında, evlenme seremoni ve ritleri bakımından diğer benzerlikler şunlardır:

- a) İran ve Türkiye'de şehirlerin geleneksel sınıflarında ve köy - kır toplumlarında, "görücü"ler halâ önemli derecede rol oynamaktadırlar.
- b) Türkiye, Pakistan ve İran'da aynı toplumlarda, resmi nikâhtan evvel dinî nikâh yapılır.
- c) Türkiye ve İran'da sözü edilen topluluklarda düğün masraflarına yardım olmak üzere bir miktar para göndermek evlenme göreneklerinden biridir.
- d) Çeyiz'in ve bir miktar ev eşyasının bir alay halinde gelinin oturacağı eve yollandığı görülür (İran ve Türkiye).
- e) Türk ve İran köylerinde gelin odası çok itina ile süslenir.
- f) Her üç memleketin sözü edilen toplumlarında düğün münasebeti ile herkese ve özellikle geline kına vurulur.
- g) Gelin'e kendi ailesini ilk ziyaretinde kur'an ve bir miktar ipek kumaş hediye edilir (İran ve Türkiye).
- h) Her üç memleket köylerinde, erkekler kısmında ve kadınlar kısmında ayrı ayrı eğlenceler ve ziyafetler yapılır.
- i) Özellikle, bu üç memlekette köy - kır düğünlerinde fakirler doyurulur ve giydirilir; bu iş asla unutulmaz.
- j) Gelin'in "gelin hamamı"na gitmesi düğün'ün özel bir safhasıdır. Bu hem İran, hem Türkiye köy düğünlerinde görülür.
- k) Düğün eğlencelerinde, aralıklı olarak, davul'un oyun havalarını çalması düğün eğlencesinin başlıca özelliklerinden biridir.
- l) Gelin'in bazan bütün gün boyunca oda içinde perde arkasında saklanması titizlikle izlenen bir görenektir (İran ve Türkiye köy toplumları)
- m) Gelin'in at üstünde damat evine gelirken, yüzüne örtü örtülmesi ve damat evinin kapısından içeri örtülerek girmesi, hem İran ve hem Türkiye'nin köy düğünlerinde halâ ve titizlikle¹ uygulanan bir görenektir.

1. Bugün Ankara gibi oldukça batılılaşmış bir çevre köylerinde bile uygulanmaktadır. Ancak, bir fark ile, burada atan yerini otomobil almıştır.

- n) Son bir seremoni olarak koyun kurban edilir. Bu gelin yeni evinin sokak kapı eşiğini aşarken yapılır. Bu hususta verilmiş olan açıklamalar şunlardır:
- 1 - Kurban, Allahların gazabını veya cedlerinin ruhlarını tatmin için yapılır.
 - 2 - Veyahut sadece bu önemli olayı kan ile bir nevi damgalamak tarzıdır.
- o) Düğün gününde, babanın gelin'e bir kemer takması, Türk köylerinin çoğunda¹ ve İran'da görülen bir görenektir.
- p) Türkiye ve İran köy düğünlerinde, bir su dolu testiye devirmek (merdivenlerden aşağıya da olur) uygulanmakta olan bir görenektir.
- r) Gelin'in güveğe karşı çok fazla çekingenlik göstermesi ve güveyin gelini düğün odasında çok kısa bir süre için ziyareti de söz konusu memleketler köy düğünlerinde görülen ortak bir görenektir.

SONUÇ

Iran, Pakistan ve Türkiye geleneksel köy kır toplumlarında aile ve akrabalık gibi toplumsal yapı özellikleri arasındaki benzerlikler dikkate değer ortak kültür elemanlarıdır.

Evlenme tipleri, âdet ve seremonilerinde tesbit etmiş olduğum benzerliklerin bir kısmı, bu üç memleketin İslâm kültürü çevresine mensup olmaları ile açıklanabilir. Buna karşılık bu benzerliklerin çoğunun da uzak geçmişte bu üç memleketin tarihi ve kültürel temasları neticesinde kazanılmış ortak miras özellikleri olduklarından şüphe edilemez.

Diğer taraftan, bu üç memlekette batılılaşmanın köy - kır ailesinde ve sosyal yapısında ve hatta göreneklerinde yapmış olduğu etkiler ve mes'elceler hemen hemen aynıdır.

Bunu İran ve Pakistan üzerinde yapılmış etüdleri² kendi çalışmalarımızla karşılaştırmadan öğreniyoruz.³ Bununla beraber bu konu-

1 Özellikle, Türkmen - Yörük köylerinde görülen bir görenektir.

2 İran, Pakistan ve Türkiye'de kültür değişimleri bakımından çok sayıda çalışmalar yapılmış olmasına rağmen.

3 A. Reza Arasteh Anat Josephene Arasteh [Man and Society in Iran 1964] Nermîn Erdentuğ [A study on the social structure of a Turkish village].

da Türkiye için Etnolojik veya Sosyal Antropolojik çalışmalar yönünden daha çok materyale ve bu sahada daha derinleşmeye ihtiyaç vardır.

- 1 - **A. Reza Arasteh and Josephine Arasteh**, Man and Society in Iran. Leiden, 1964
- 2 - **Zekiye Eglar**, A Punjab village in Pakistan. Colombia University Press, 1960
- 3 - **Moron, S.**, Pakistan: Society and Culture. New Haven, Human Relation. 1957
- 4 - **Lambton, A.**, Landlord and Peasant in Iran. London, Oxford University press, 1953
- 5 - **Nermin Erdentuğ**, A study on the social structure of a Turkish village. University of Ankara. D.T.C. Fakültesi iNo: 130. Ankara
- 6 - **Nermin Erdentuğ**, Sün köyünün etnolojik tetkiki 1959 Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi yayınlarından No: 132 Ankara
- 7 - **Paul Stirling**, A Turkish village, 1965, London.
- 8 - **Pierce Joe E.**, Life in a Turkish Village, 1964, U. S. A.
- 9 - **Rev. H. Hutchinson**, Marriage customs "in many lands". London. 1897
- 10 - **Şuratgar, O.** I sing in the Wilderness. An intimate Account of Persia and Persians, London. 1951
- 11 - **Hamit Koşary**, Türk düğünleri, Ankara.
- 12 - **Maron, S.**, Pakistan: Society and Culture. Newhaven, Human Relations Area Files, 1957.
- 13 - **Qureshi, I. H.** The Pakistan. Way of life London. Heinemann, 1956.